

קריעת ים סוף וחשיבותה התיאולוגית

חזי כהן

סיפור קריעת ים סוף מהווה מחד אקורד סיום בסיפור יציאת מצרים², ומאידך את אקורד הפתיחה של סיפורי נדודי ישראל במדבר בדרכם אל הר סיני וארץ ישראל³.

על חשיבותו של מאורע זה ניתן ללמוד מפרץ הרגשות שהופגן על ידי משה ובני ישראל לאחריו. בני ישראל, הגברים והנשים, יצאו בשירה בה הודו להקב"ה על הצלתם. חשיבות הארוע מודגשת ע"י המספר המקדיש לה פסוקים רבים. שירת הים אינה מוצגת כשירת הודיה בלבד, אלא היא נובעת מתוך אמונה בה' ובמשה כפי שמתאר הכתוב: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות ט"ז לא)⁴.

ספר שמות מציג את סיפור קריעת ים סוף כסיפור מרכזי וחשוב ביותר במערכת היחסים הנרקמת בין ה' לעמו, והוא יוצר הקבלה בינה למעמד הר סיני:
א. בשני הסיפורים מסופר על מאורע חשוב אשר בסופו יגיעו בני' לאמונה בה' ואף במשה (ט"ז לא; י"ט ט).

ב. בשני הסיפורים מוזכר משה, אך הכתוב מקפיד למקד את הדברים בה'. בסיפור קריעת הים ה' נלחם לבדו⁵, בשירה משה אינו מזכר⁶, ובסיפור מתן תורה משה בסופו של דבר נשאר למטה בעת קבלת עשרת הדברים (י"ט כה).

ג. בשני הסיפורים הכתוב יוצר אבחנה ברורה בין המטרה העיקרית- האמונה בה', למטרה המשנית- אמונה במשה שליחו. בקריעת ים סוף מופיע תיאור התופעה כך "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים... וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (י"ד ל-לא), לאחר שהכתוב מציין שלאחר שהעם הבין שה' הוא שהביא לנצחונם, האמינו בו ובמשה המוגדר בכתוב 'עבדו'. כן הדבר אף בסיפור מתן תורה בו ה' מתאר

¹ על דברים אלה עמדתו במסגרת שיעורי בישיבה, והם נתחדדו ע"י התלמידים. העיסוק במבנה השירה ע"י תלמידי נעם מוניקדם ואריאל לוינסון תרם רבות למסקנותי במאמר זה.

² חז"ל ראו בסיפור קריעת הים את סיום המכות במצרים, ומנו את מכות מצרים הן בארץ מצרים והן על הים.

³ המוודל של צרה המובילה לצעקה, ופיתרון הבעיה בעזרת המטה ע"פ הוראת ה' מופיע בסיפורים הבאים (מסה ומריבה ועמלק), ומבחינה זו שייך סיפור קריעת ים סוף לסיפורי הנדודים במדבר.

⁴ כל המקורות בהם נעסוק הינם בספר שמות אא"כ נציין אחרת.

⁵ חלק מן הפרשנים והוגי דעות נתקלו בקושי רב בהסבר תופעה חריגה זו שהרי לא מצינו מקומות בהם דוחה ה' את השתדלותו של האדם. אבי"ע בפירושו הארוך (שם, יג) מסביר שישראל בשעת יציאתם ממצרים כעבדים משוחררים לא היו מסוגלים להלחם באדוניהם. מתוך דבריו עולה שציווי זה התולה את המלחמה בה' לבדו, הינו זמני ותלוי בנסיבות הקשורות למצבו של העם. לדעתי אכן אנו עוסקים בנסיבות מיוחדות אך הן קשורות למעמדו של הקב"ה בעולם. במלחמה זו בה' ה' הופך למלכו של עולם אסור לבן אנוש לעשות ולא כלום, ורק משהוכחה מלכותו של האל בעולם חייב האדם לעשות כמיטב יכולתו.

⁶ סיפור דבורה וברק ושירת דבורה מקבילים הן במוודל (סיפור מלחמה שלאחריו שירה), הן בלשונות (ויהם, לא נשאר אחד-בסיפור, אשירה, אזמר- בשירה), והן במוטיבים (מלחמה בה ישראל נרדפים, רכב ברזל הנסחף במים ועוד) לסיפור קריעת ים סוף ולשירת הים. שירת הים בניגוד לשירת דבורה אינה מהללת את המנהיג, ומשה והעם הם השרים (" אז ישיר משה ובני"י) לעומת שירת המנהיגים על עצמם בשירת דבורה ("ותשר דבורה וברק בין אבינועם"). שיבוץ שמו של משה בשירה יפגום במגמה להציג את ה' כמי שהוביל את ישראל בים, וע"כ נעדר ממנה.

את מטרותיו " וגם בך יאמינו לעולם" (י"ט ט) עיקר מטרת מעמד הר סיני היא אמונה בה, אך ה' מוסיף שגם במשה יאמינו בעקבות היותו שליחו.

ד. בשני הסיפורים בני"י רואים את הדברים וראייתם מובילה ליראה. בקריעת ים סוף: " וירא ישראל... וייראו העם את ה' " (ט"ו ל-לא) , ובמתן תורה: "וכל העם רואים את הקולות... וירא העם " (כ' טו)כנגד - "ויחד כל העם" (י"ט טז), ובעבור תהיה יראתו על פניכם" (כ' יז).

חשיבותה של קריעת ים סוף ברורה היא, אולם יש לברר במה חשיבותה? מה המיוחד במאורע זה אשר המקרא רואה בו מעין מקבילה למתן תורה?

לאור השוואה זו יקשה לראות את עיקר המוקד בעצם השמדת המצרים שהרי ה' השמיד גויים רבים ועזר לישראל במלחמות רבות ולא הושוו המאורעות למתן תורה, ועוד יש להקשות, שהרי כבר פגע הקב"ה קשות במצרים עוד במצרים.

לעניות דעתי עיקר חשיבותו של מאורע זה היא בהמלכתו של הקב"ה בעולם אשר מודגשת בסיום השירה " ה' ימלוך לעולם ועד" (ט"ו יח). כשם שבמעמד הר סיני הופך ה' למלכם של ישראל ובני"י הופכים נתיניו, כך הדבר ביחס לעולם כולו בעת קריעת הים. עיקר חשיבותו של מעשה זה הוא בעצם קריעת הים המביאה לידי ביטוי את שליטתו של ה' בטבע בכלל ובמים בפרט. קריעת הים היא המוטיב המרכזי בשירה כפי שאוכיח להלן, ומכאן חשיבותו התיאולוגית.

המלחמה במים כמוטיב מרכזי בשירה

מוטיב קריעת הים עומד במרכז השירה וזאת ניתן ללמוד ממבנה השירה והמעטפת, מתוכן השירה ומלשונה.

מבנה המעטפת

אף שהתורה אלוקית היא, דיברה תורה בלשון בני אדם. צמצם הקב"ה כביכול את עצמו על מנת שאור התורה יגיע לבני אדם, ויובן על ידם. ואף שהתורה דיברה אל הנצח היו צריכים בני דור יוצאי מצרים להבינה ע"פ כללי השפה ועולם המושגים המוכר להם. המהפיכה המונוטאיסטית אשר באה עם ירידת התורה לעולם, הובעה ע"פ עולם המושגים המקובל בזמן נתינתה, ומכיון שבעולמם של עובדי ע"ז היה למים מעמד חשוב בקרב האלים, הדגישה התורה את שליטת ה' במים והחיות השוכנות בו⁷.

ארוע קריעת ים סוף כולל שני מוטיבים מרכזיים. הראשון, השמדת המצרים ושיחרורם המוחלט של ישראל מעבדות, והשני קריעת הים על ידי ה'. המוטיב הראשון קשור לארוע ומתאר את ניצחון ה' על המצרים ואילו השני נובע מן הארוע אך יש בו משמעות נצחית בדבר שליטת ה' בעולם. שירת הים מוקפת בשני קטעים המנוסחים בלשון פרוזאית. השואת שני הקטעים מלמדת על

⁷ בסיפור בריאת העולם הדגיש הכתוב את בריאת התנינים ע"י ה' מסיבה זו. שליטת ה' על המים נזכרת פעמים רבות בתנ"ך: איוב ז' יב, תהילים ע"ד יכ-טו, יש' כ"ז א, שם נ"א ט-יא, סיפור המבול (בר' ו'), ועוד. התורה מדגישה את העובדה שה' הוא המוריד מטר ושהדבר תלוי בהתנהגותו של האדם, ענין זה נזכר אף בברכות והקללות (ויקרא כ"ו, דברים כ"ח) ועוד. למקורות נוספים עיין עולם התנ"ך, ישעיהו, עורך " הופמן, ת"א תשמ"ג, עמ' 73-74. על שכיחות מוטיב זה בספרות המזרח הקדום עיין מ"ד קאסוטו, פירוש על ספר שמות, ירושלים תשי"ב, עמ' 123-125; ש"א ליונשטם, מסורת יציאת מצרים בהשתלשלותה, ירושלים תשמ"ז, עמ' 106-109.

קיומם של שני המוטיבים:

אשירה לה'	ה' ימלוך לעולם ועד
כי	כי
גאה גאה:	בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו ב ים
סוס ורכבו רמה בים (ט"ו א)	וישב עליהם את מי ה ים
	ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך ה ים: (שם יח-יט)

הפתיחה והחתימה מנוסחים בלשון פרוזה ובשניהם משפט המנומק בעזרת המילה "כי" אשר לאחריו משפט או מספר משפטים המהווים סיבה למסופר במשפט הפותח. בשניהם מוזכר ענין השמדת פרעה וחילו, המצוי בשירה עצמה. אולם דוקא השוואתם מעמידה בפנינו את ההבדלים שביניהם.

בפתיחה, השמדת פרעה וחילו הם נימוק לעצם השירה העומדת להאמר, בעוד בחתימה היא מהוה נימוק למעשה שכבר היה והוא המלכת ה' בעולם. בעוד הפתיחה מציינת רק את עובדת הטבעת פרעה ומרכבותיו ומתעלמת ממעבר בני ישראל בים, החתימה מתמקדת בשליטת ה' בים וע"כ מציינת עובדה זו. המושג "ים" חוזר שלוש פעמים בקטע והוא מהוה סיום בכל משפט וסיום לשירה כולה. איזכור הליכת בני" בים הוא חשוב, משום שהוא מהוה ראיה לשליטתו של הקב"ה במים.

אולם דוק, בעוד השמדת המצרים מהווה נימוק לשירה, שליטת ה' במים היא הראיה למלכותו של ה' בעולם. הקביעה "ה' ימלוך לעולם ועד" נובעת מנצחוננו את הים ולא מנצחוננו את המצרים. היא נובעת מסיפור קריעת ים סוף אך אינה מסתיימת בו אלא מהוה קריאה לכל דור ודור, בדבר מלכות ה' בעולם.⁸

המלחמה במים ע"פ הלשון, תוכן ומבנה השירה

לשונות השירה – כבר עמד קאסוטו⁹ על הלשונות המצויים בשירה ומקבילותיהן בשירה הכנענית, לדעתו, התורה נקטה בלשונות המוכרים ע"י בני דור ראשון כאשר משמעותם הראשונית היתה מלכות האלים בעולם ונצחונם על המים והיא הסבה אותם למלכות ה' בעולם. ביטויים כדוגמת ים, תהום, מצולה, מים רבים ומים אדירים שימשו לתיאור נצחונם של האלים על הים ובאה התורה לומר שניצחון ה' על המים מלמד על היותו מלכו של עולם¹⁰. בנושא זה אין בידי להוסיף על דבריו, אולם לדעתי קביעת מבנה השירה ובחינת סיפורי הנדודים יש בהם לאשש קביעה זו.

תוכן השירה – כפי שצינו שירת הים עוסקת בשני מוטיבים הקשורים למאורע חשוב זה, ועל כך

⁸ על חשיבותה של שירת הים ניתן ללמוד מהכנסתה לתפילת שחרית. עיקרה של השירה בפסוק "ה' ימלוך לעולם ועד" וזאת ניתן לראות מן העובדה שפסוק זה הוא היחידי בשירה הנכפל והמתורגם בתפילה לארמית, ואשר מיד לאחריו מובאים מספר פסוקים המדגישים מוטיב זה. הכנסת פסוק זה לקדושה, ומקומו המרכזי בסליחות של בני עדות המזרח מעידים על חשיבותו בעיני בעלי התפילה והסליחות.

⁹ קאסוטו, פירוש, עמ' 123-125.

יעידו הפתיחה והחתימה, אולם יש לשים לב לכך שהשירה אינה מסתיימת בתיאור השמדת המצרים אלא מתארת את תכלית המאורע, קרי הכניסה לארץ. אין השירה מתארת את הדברים כהצללת עם מידי אויביו והגעתו אל מחוז חפצו אלא מנקודת מבט אלוקית. תכלית הכניסה לארץ היא הבאת בני ישראל להר נחלתו של ה' ואל מכון שבתו וסיומו בבניית בית מקדשו אשר מהווים רקע בשירה, לקביעה שכל שנעשה על הים ענינו המלכת ה' בעולם, בעמו וארצו.

מבנה השירה – קביעת מבנה השירה ע"י תלמידי¹¹ אף מחדד את דברי.

ממבנה השירה ניתן ללמוד שעיקרה עוסק במלחמת ה' במים ואילו בענין השמדת פרעה וחייליו עוסקים הנספחים, אשר מעצם הגדרתם אינם העיקר בשירה.

בסופו של הבית השני מספרת השירה את תוכניתו של פרעה להרוג את בני ולבזוז את רכושם. השמטת קטע זה השונה מקודמיו¹², יוצרת תמונה אחידה בבית. כך הם פני הדברים אף ביחס לבית השלישי. מבנה בית זה דומה לבית השני. גם פה הצלע הרביעית דומה לצלע הראשונה והנספח מנוסח בגוף שלישי בשונה משאר הבית. בשני הבתים הפתיחה והסיום נוקטים לשונות דומים והעיסוק בגויים מהווה סטייה מן הנושא המרכזי¹³.

יש לציין ששני הנספחים קשורים זה לזה. שניהם עוסקים בגויים, הראשון באוייב המתכוון לפגוע בישראל והשני באלה שבעתיד עשויים לעשות כן. הראשון ענינו ביטחון האוייב בגבורתו והוא קורה לפני קריעת ים סוף, ואילו השני עוסק בפחד הגויים מפני ישראל והוא קורה בעקבות קריעת הים. שני הנספחים מתארים את תגובות האוייבים, הראשון נוקט לשון 'אמר' והשני 'שמעו'. בחינת הבתים, ללא התייחסות לנספחים, מעלה משחק ספרותי המבטא את שליטת האל במים. במהלך השירה הולכים המים ונעלמים כנושא הפסוק, כאילו הם כלים והולכים, בעוד ה' הולך ומתגבר.

בית א: מרכבת פרעה וחילו ירה בים = הנושא ה'

ומבחר שלישי טבעו בים סוף = הנושא פרעה וחילו

תהמת יכסימו = הנושא המים

ירדו במצולות כמו אבן = הנושא פרעה וחילו

הבית יוצר השוואה מאוזנת בין המים לה' (במפלת המצרים). בבית זה מונה הכתוב שני גורמים למפלת המצרים: ה' והמים. איזון זה הולך ומשתבש במהלך השירה.

בית ב: וברוח אפיך נערמו מים = הנושא ה'

(") נצבו כמו נד נוזלים = הנושא ה' ע"פ התקבולת, מים ללא התקבולת.

(") קפאו תהומות בלב ים ... = הנושא ה' ע"פ התקבולת, מים ללא התקבולת.

¹⁰ שם, עמ' 124; וכן מ"ד קאסוטו, פירוש על ספר בראשית, ירושלים תשמ"ז, עמ' 20-23, 30-31.

¹¹ עיין מאמרם המופיע בחוברת זו, עמ' 9-21.

¹² הגדרת קטע זה כנספח נשענת על ניסוחו השונה. לשונו גוף שלישי וענינו פרעה ועמו בעוד ראשית הבית וסיומו לשונם גוף שני וענינם פועלו של ה'. על שיקולים נוספים עיין מאמרם המתפרסם בכ"ע זה (עמ' 15).

¹³ ראה מאמרם, עמ' 18.

...נשפת ברוחך כסמו ים = הנושא ה'

צללו כעופרת במים אדירים = הנושא פרעה

בבית זה (ללא הסטייה) הופר האיזון אם כי לא באופן מוחלט. הכתוב מזכיר את פרעה וחילו, ומתמקד בעיקר בה'. לכאורה נעלם מוטיב המים כנושא הפסוק, שהרי ע"פ התקבולת ברור שה' הוא הגורם להפיכת המים לנד נוזלים ולקפיאתם אולם התעלמות מן התקבולת תעלה שהמים הם הנושא בשורות אלה. השירה רומזת לכוון הכללי, בו ה' שולט במים ומדגישה אותו בסיומה של השירה.

בית ג: נטית ימינך תבלעמו ארץ = הנושא ה'

נחית בחסדך עם זו גאלת = הנושא ה'

נהלת בעוזך אל נזה קדשך... = הנושא ה'

... תפל עליהם אימת ופחד = הנושא הגויים

בגדל זרעך ידמו כאבן = הנושא ה'

בבית זה (שוב ללא הנספח) אין רמז למים אשר העלמותם היא עצמה אמירה ביחס לשליטתו של ה' עליהם.

לפנינו א"כ מבנה מודרג בשירה אשר בו המים הולכים וכלים ומסקנת הדבר היא המלכת ה' בעולם.

סיפורי המים בספר שמות

לעניות דעתי חשיבות קריעת ים סוף הבאה לידי ביטוי בקריעת הים ושליטת ה' על המים, ממשיכה אף בסיפורי הנדודים במדבר. אין ספק שהתורה המספרת את סיפורי נדודי ישראל במדבר מציינת את הבעיות השכיחות בעת נדודים במדבר והם מים, מזון ואויבים, אולם היא נוסכת בהם משמעות דתית. סיפורי הנדודים הם סיפורי ניסיון בדרך אל מעמד מתן תורה. השוואת סיפורי הנדודים בספר שמות לאלה שבספר במדבר מעלה שעניין המים הוא עניין מרכזי בספר שמות דווקא. בעוד בשמות מופיעים שלושה סיפורי מים מתוך חמישה סיפורי צרות¹⁴, בספר במדבר עניין המים מזכר רק בשלושה מקרים מתוך שמונה¹⁵. שליטת ה' על המים אומנם מתגלית בקריעת הים אך באה לידי ביטוי גם במתן מים לבני ישראל במדבר הצחיח, וע"כ מוטיב זה מודגש בספר שמות דווקא.

שליטתו של ה' במים נבחנת שוב אך הפעם מתוך ההעדר, בעיית השתייה מטרידה את בני" ואף בפעם זו, ה' מגלה את שליטתו במים. רק כך ניתן להבין כיצד מכונה הקריאה הפשוטה של ישראל "מה נשתה" כתלונה. לאחר קריעת הים בו הוכיח ה' את מלכותו בעולם וכוחו על המים,

¹⁴ הגדרת הסיפורים כסיפורי צרות אינה פשוטה, לצורך המאמר אני מתייחס לסיפור עמלק כסיפור צרה משום שהמוטיבים המרכזיים של סיפורי צרה מצויים בו: צרה המסכנת את ישראל ופיתרונה וכן קריאת שם בסיום הסיפור. אף שסיפור אלים אינו כולל צרה, הוא שייך לסיפורי המים.

¹⁵ תבערה, קברות תאוה, סיפור מרים והאישה הכושית, קורח ועדתו, המרגלים, מי מריבה, סיפור הנחשים ו**בארה**. אף שמניתי את סיפור הנחשים ברשימה זו, שהרי ישראל טענו "למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים" (במדבר כ"א ה), כבר הוכיחו הפרשנים שטענתם היתה סתמית, ובנ"י לא התכוונו לבעיית מים שהרי לא קיבלו מים כבסיפור מי מריבה.

היה להם להבין שה' אף יכול להביא להם מים טובים לשתייה, וע"כ קריאתם זו מגלה חוסר נאמנות ואמונה ב-ה'.

גישה זו מצויה בתהילים במזמור קי"ד:

"בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס הירדן יסב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:"

בעל המזמור מרכז את כל אירועי המים במזמור אחד, בהם הוא מגלה את כוחו של הקב"ה. קריעת ים סוף ("הים ראה וינס") וקריעת מי הירדן ("הירדן יסב לאחור") נזכרים בנשימה אחת, שהרי בשניהם מוטיב אחד והוא קריעת המים ע"י ה'. גם הוצאת המים מן הסלע נזכרת במזמור ("ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים"), משום שהמזמור מתמקד בשליטת ה' במים ומבחינה זו אין הבדל בין קריעת הים או הוצאת מים מן הסלע. מסקנה זו עולה אף לאור דברי הנביא ישעיהו המתאר את הגאולה העתידה בצבעי יציאת מצרים¹⁶.

" והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו והיתה מנחתו כבוד: והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת ומאיי הים: ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ: וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר את אפרים: ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים: והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים: אמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישב אפך ותנחמני: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו ה' כי גאות עשה מידעת מודעת זאת בכל הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל". (ישעיהו י"א, י - י"ב)

ישעיהו מתאר את הגאולה העתידה לבוא ע"פ סיפור יציאת מצרים, תוך שהוא נוקט במודל דומה. לדבריו הגאולה תבוא ע"י השמדת אויבי ישראל ותכלול את קריעת הים, דרכו יעלו הגולים אל ארץ ישראל. כן הוא נוקט לשון דומה: ים מצרים, והניף ידו, והכהו, כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה,

¹⁶ על פי ע' חכם, לישעיהו היו מסורות שונות על יציאת מצרים אשר לא נמסרו בספר שמות, וכבר חז"ל השלימו את סיפור יציאת מצרים ע"פ הנאמר בישעיהו. ע' חכם, ספר ישעיהו, דעת מקרא, ירושלים תש"ל, עמ' קל"ח.

כי גאות עשה, ביטויים הרומזים לקריעת ים סוף. ישעיהו אף נקט לשון ברורה בכנותו את גאולה זו כגאולה שניה: "והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית" (שם, ב), והשוואתו לסיפור קריעת הים "כאשר היתה לישראל ביום עלתו מארץ מצרים" (שם, טז)¹⁷, מפורשת בכתוב.

לדעת ע' חכם ישעיהו נקט בהשוואה זו, משום שביקש לעודד את היושבים בגולה באומר ששיבתם בגולה הינה זמנית כשם ששיבת ישראל במצרים היתה זמנית¹⁸. הופמן סובר שמטרת ההשוואה היתה לשוות לשיבת ציון מעמד ואופי של ארוע כדוגמת בקיעת ים סוף בעת יצ"מ¹⁹. לעניות דעתי, הנביא ישעיהו מציג את הגאולה העתידה כגאולה מוצלחת יותר, כדברי הנביא ירמיהו: "לכן הנה ימים באים נא-ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתים על אדמתם אשר נתתי לאבותם" (ט"ז יד-טו)²⁰.

הגאולה העתידה, לדברי הנביא, תהיה גדולה ומוצלחת יותר מן הראשונה במספר דברים: "והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים". ישעיהו אינו מסתפק בתיאור קריעת הים והעברת ישראל בתוכו אלא קובע שהפעם הים יחלק לשבעה נהרות ולא לשניים.

בשירת הים המצרים הושמדו, עובדה אשר גרמה לעמי הארץ פחד מפני בני ישראל "שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישרי פלשת אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישרי כנען" (שמות ט"ו יד-טז). בגאולה השנייה מספר הנביא, ייפגעו בפועל עמים רבים: "ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם" (יש' י"א יד)²¹. גם הפעם, לדבריו, ישירו בני"ו שירה על הצלתם:

"אמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישרי אפך ותנחמני: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה" (י"ב א-ב).

לשון זו רומזת לשירת הים. הביטויים עזי, זמרת, ויהי לי לישועה לקוחים מלשון שירת הים. אולם אין שירה זו על השמדת האויבים, אשר תעשה ע"י ישראל ויהודה מכחם שלהם ומכח אחדותם, אלא על קריעת הים בלבד, כך שישעיהו ראה במוטיב זה את מהותה של שירת הים, ולא בעניין השמדת המצרים.

בנסיונו להציג את הגאולה השניה כשלימה יותר, ישעיהו טוען שבגאולה השניה לא יסתפקו ישראל בשירה אחת אלא יאמרו שתי שירות, כאשר השירה השניה תיאמר לאחר שאיבת המים. "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו לידוד קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו הזכירו כי נשגב שמו" (י"ב ג).

שלא כגאולה ראשונה בה נתקלו בבעיות של חוסר מי שתייה, בגאולה השנייה ישאבו ישראל מים

¹⁷ על הדימויון בין לשון ישעיהו וסיפור קריעת ים סוף ושירת הים עמדו רבים. עיין חכם, ספר ישעיהו, עמ' קל"ח ובמיוחד הערה 55.

¹⁸ עולם התנ"ך, ישעיהו, עמ' 72-74.

¹⁹ י' הופמן, יציאת מצרים באמונת המקרא, ת"א תשמ"ג, עמ' 39.

²⁰ מוטיב זה גם מצוי בירמיהו כ"ג ז.

²¹ על הדימויון בנקודה זו העמידני תלמידי נעם מוניקדם.

בששון ובשמחה, ולאור זאת יאמרו שירה שנייה שהרי גם בנתינת המים לאחר קריעת הים, מתגלה כוחו של ה' בעולם²². בשירה זו יש קריאה לבשר לעולם את עלילותיו של הקב"ה משום ששליטת ה' על המים הבאה לידי ביטוי הן בקריעתם והן בנתינתם לצמאים, ויש בשני ארועים אלה להעיד על כוחו וגבורתו של בורא הטבע. ישעיהו רואה בקריעת הים ובסיפורי התלונות בעקבות חוסר מים יחידה אחת, אשר העידה בעבר על כוחו של ה' על המים, ואשר בגאולה שניה תהיה אף גדולה יותר. שאיבת המים בששון, מהוה ניגוד ברור לחוסר המים שתקף את יוצאי מצרים במדבר. השירה אותה יאמרו ישראל לאחר שאיבת המים רומזת לשירת הים (כי גאות עשה- כי גאה גאה), וכאילו הדבר בא לומר שמתן המים בבאר מקבילה לקריעת הים, שהרי בשניהם עומד עיקרון דומה: שליטת ה' במים²³.

סיכום

שני מוטבים מצויים בסיפור קריעת ים סוף המלחמה במצרים וקריעת הים. שירת הים מעמידה את עצם קריעת הים המלמדת על כוחו של ה' ומלכותו על המים במרכז והיא אף מסיימת בו את השירה. השימוש בלשונות מיוחדים תוכן השירה ואף המבנה שלה היה בו ללמדנו על חשיבותה של תופעה זו. סיפורי המים הם מעין מראה הפוכה לאותו מוטיב קרי שליטתו של ה' במים אולם בעוד בסיפור הראשון נלחם ה' במים הרבים, בסיפורי המים נלחם ה' בתופעה של חוסר מים.

²² פרשנים רבים כדוגמת: רד"ק, ת"י וכן ר' יוסף קרא, וכן ד"מ ועולם התנ"ך (ישעיהו, עמ' 74) הציעו לראות בפסוק זה משל המתאר את הגאולה אשר נמשלה למים. לדבריהם תופעה זו מעוגנת במסורת הדימויים המקראית של האל המושיע (תהילים ל"ו ט; ירמיהו י"ד ח; שם, ב' יג). אני מוצא פרשנות זו קשה, שהרי אין בה פיתרון לשאלה מדוע פוצלו השירות בדברי ישעיהו. בעיצוב הנבואה הופרדו השירות ע"י הפסוק הנ"ל, וכל שירה פתחה בפועל חדש (ואמרת- ואמרתם). השימוש בפתיחה אחרת לכל שירה מדגישה את היותן נפרדות זו מזו, אשר לשונן אף שונה. השירה הראשונה נוקטת לשון יחיד לכל אורכה, וע"כ פותחת בפועל 'ואמרת' אשר אף הוא בלשון יחיד. בניגוד לראשונה, השירה השניה נוקטת לכל אורכה לשון רבים, וכך אף בפתיחה 'ואמרתם'.

חכם (ספר ישעיהו, עמ' קל"ד הערה 47), הציע שישאל נהגו לשיר את הנבואה בטקס שאיבת מים. לשיטתו, פסוק זה הינו הוראה לשואבים מתי לבצע את שאיבת המים. פרשנות זו אפשרית אך היא מתעלמת לדעתי ממגמתו של ישעיהו להאדיר את הגאולה השניה. גם לגישה זו יש לומר ששאיבת מים בעת שירת הים החדשה מדגישה את מוטיב המים כמוטיב המרכזי בגאולה החדשה.

²³ עיין מוטיב דומה ולשונות דומים בתהילים צ"ג א-ד "ה' מלך גאות לבש... נשאו נהרות ה'... מקלות מים רבים אדירים משבר-ים אדיר במרום ה'".

פרשנות זו מעמידה את סיפור קריעת הים כסיפור מרכזי וחשוב בדרך אל מתן תורה ומבהירה את רצונה של התורה להעמיד את הסיפור כמקביל למתן תורה. כשם שבעת מתן תורה הופך הקב"ה למלכם של ישראל, כך בעת קריעת הים הופך הקב"ה כביכול למלכו של עולם.

"שנו רבותינו הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורות באמת ויציב ... ולמה צריך להזכיר קריעת ים סוף באמת ויציב לפי שכיוון שקרע להם את הים האמינו בו שנא' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות רבה כ"ב ג')